

ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARINI KAMAYTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI VA UNI TO'G'RI HISOBGA OLISH ZARURIYATI

Alfraganus University Nodavlat Oliy Ta'lim Tashkiloti

Iqtisodiyot fakulteti Iqtisod kafedrasida o'qituvchisi

Axmedov O'tkirjon Aloviddin o'g'li

Alfraganus University Nodavlat Oliy Ta'lim Tashkiloti Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar) yo'nalishi 1-kurs talabasi

Hamidov Bekzod Bahrom o'g'li

ANNOTATSIYA

Maqolada ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishning iqtisodiy ahamiyati va uning boshqaruv usullari tahlil qilinadi, bu muammo zamonaviy moliyaviy tahlil olimlar tomonidan eng ko'p muhokama qilinayotgan mavzulardan biridir, bu o'z o'rnida korxonaning iqtisodiy rivojlanishiga imkon beradi.

Kalit so'zlar: *xarajatlarni boshqarish, xarajatlarni kamaytirish, xarajatlarni kamaytirish yo'llari, xarajatlar tahlili, xarajatlarning nazorat qilish jarayonlari.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir tadbirkor yoki korxonada yuqori foyda olish va uni ko'paytirishni maqsad qiladi. Uning oladigan foyda miqdori esa ishlab chiqargan mahsulot yoki ko'rsatayotgan xizmatining hajmiga, sifatiga, tannarxiga va baholar darajasiga bog'liq bo'ladi. Korxonalarining bozorga mahsulot etkazib berib, foyda olishga bo'lgan layoqatini aniqlab beruvchi muhim omil sarf-harajatlar darajasi hisoblanadi. Har qanday tovarni ishlab chiqarish iqtisodiy resurs sarflarini taqozo qilib, ular ham ma'lum narxga ega bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Korxonada oladigan foydaning miqdori bir tomondan bozorga taklif qiladigan tovar miqdoriga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan unga qilinadigan iqtisodiy xarajatlar darajasiga, resurslardan foydalanish samaradorligi va tovarlar bozorida sotiladigan narxlarga bog'liq. Shuning uchun ham ishlab chiqarish xarajatlari iqtisodiyotning muhim kategoriyalaridan biri bo'lib, uni o'rganish muhim ahamiyatga egadir. Chunki uni o'rganish asosida har bir xarajatning ulushini baxolash va kamaytirish imkoniyatlari aniqlanadi.

Mamlakatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida eksport salohiyatini yuksaltirish va milliy iqtisodiyotimiz raqobatbardoshligini oshirish ham ko'p jihatdan tejamkorlikka erishish, hamda mahsulot va xizmatlar tannarxini pasaytirishga bog'liq. Shunga ko'ra, prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev 2019-yilning 12-martida Nurota tumanidagi "Marmarobod" korxonasida tog' jinslaridan mahsulot ishlab chiqarish

jarayoni bilan tanishar ekan, quyidagi fikrini alohida ta'kidlab o'tdi: "Mahsulot tannarxini kamaytirish orqali jahon bozoriga chiqish kerak". Buning isboti sifatida quyidagi raqamlarni keltrish mumkin joriy yilning yanvar-iyun oylarida mamlakatning eksportyorlari soni 4 885 tani tashkil etib, ular tomonidan 5 669,0 mln. AQSH dollari qiymatidagi (2020- yilning mos davriga nisbatan 36,4 % ga ko'paydi) tovar va xizmatlar eksport qilinishi ta'minlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Umuman olganda, resurslarni tejash mahsulot birligiga ketayotgan xarajatlarning pasayishi, resurslardan foydalanish darajasining ijobiy tomonga o'sishi sifatida aniqlanadi. Bundan tashqari, "resurslarni tejash" tushunchasi ularning samarali iste'moli natijasida olinadigan foyda, natijani ham taqozo etadi. Resurslar tejamkorligiga ikki tomonlama, ya'ni mutlaq va nisbiy tejamkorlik nuqtai-nazaridan yondashish mumkin. Mutlaq tejamkorlik mahsulotni ishlab chiqarish va iste'mol qilish jarayonida uning tarkibiga kiruvchi jonli va buyumlashgan mehnat miqdorining kamayishi darajasini tavsiflaydi. Biroq, bunda ishlab chiqarilgan mahsulotning naflilik darajasi va qiymati o'zgarmaydi. Nisbiy tejamkorlik tushunchasi ostida jonli va buyumlashgan mehnat xarajatlari nisbatan barqaror bo'lgan sharoitda ishlab chiqarishning foydali natijalari, ya'ni qiymat hajmining o'sishini ta'minlash jarayonini tushunish zarur. Shuning uchun resurslar tejamkorligi muammosining hal qilinishi iqtisodiyotning samarali rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Tejamkorlik darajasini baholash nisbiy tarzda amalga oshiriladi. Agar jamiyat yagona individdan iborat bo'lsa, uning hatti-harakatini tejamkorlik nuqtai-nazaridan baholash mumkin bo'lmas edi. Shunga ko'ra, tejamkorlik - jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining muayyan darajasida barcha resurslardan tejamli foydalanish bo'yicha iqtisodiy munosabat bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi. Iqtisodiy samaradorlik ham "xarajatlar - ishlab chiqarish" muammosini o'z ichiga oladi. Aniqroq aytganda, iqtisodiy samaradorlik ishlab chiqarish jarayonida qo'llaniladigan taqchil resurs birliklari yig'indisi va iste'mol tovarlari yig'indisi o'rtasidagi aloqani tavsiflaydi. Sarflangan xarajatlar hajmidan olingan mahsulotning ortiqchiligi samaradorlikning o'sishini anglatadi.

Korxonada ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish strategiya tarkibi Xarajatlarini kamaytirish strategisi Strategiya mazmuni Ishlab chiqarishning texnik darajasini oshirish

1. Ilg'or texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish.
2. Zaxiralardan foydalanishni takomillashtirish, yangi turdagi xom ashyo va materiallardan foydalanish.
3. Mahsulotlarning dizayni va texnik xususiyatlarining o'zgarish.
4. Ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarning mahsulot narxiga ta'sirini tahlil qilish.

Ishlab chiqarish va mehnatni tashkil qilish

1. Ishlab chiqarishni boshqarishni takomillashtirish
2. Asosiy vositalardan foydalanishni takomillashtirish
3. Moddiy-texnika ta'minotini yaxshilash

4. Transport xarajatlarini kamaytirish Mahsulotlar hajmi va belgilashdagi o'zgarishlar

Belgilangan xarajatlarning (amortizatsiya bundan mustasno) kamayish. Mahsulotlarning nomenklaturasi va assortimentining o'zgarishiga va sifatining oshishiga olib kelish. Ishlab chiqarish o'sishi bilan mahsulot birligiga shartli ravishda belgilangan xarajatlar soni kamaytirish. Tabiiy resurslardan foydalanishni Tabiiy sharoitlarning o'zgaruvchan xarajatlar ta'sirini aniqlash. Tabiiy yaqin xom-ashyo resurslarini aniqlash va tahlil etish.

Ishlab chiqarish jarayonida xarajatlarni shakllantirish jarayoniga ta'sir qilishning eng samarali usullaridan yana biri moliyaviy javobgarlik markazlarini tashkil etish asosida korxonaning xarajatlari va daromadlarini boshqarishdir. Xarajatlarni boshqarish tizimining asosiy funksiyalari prognozlash va rejalashtirish, buxgalteriya, nazorat qilish (monitoring), muvofiqlashtirish va tartibga solish, shuningdek, xarajatlarni tahlil qilish hisoblanadi. Moliyaviy javobgarlik markazi (MJM) - bu daromadni optimallashtirish, rentabellikka bevosita ta'sir ko'rsatish yo'llarini topish, belgilangan chegaralar doirasida xarajatlar darajasini nazorat qilish va xarajatlarni kamaytirish yo'llarini topish uchun asosiy vazifalarni bajaradigan tarkibiy bo'linma yoki bo'linmalar guruhi.

XULOSA

Shunday qilib, xarajatlarni rejalashtirish, xarajatlarni boshqarish tizimining muhim elementi bo'lib, keng qamrovli bo'lishi va korxonaning resurslari qayerda, qachon va qanday hajmda sarflanishini aniqlash imkonini beradi. Shuni ham ta'kidlash joizki, tashkilotning o'ziga xos xususiyatlarini va kompleks yondashuvni hisobga olgan holda xarajatlarni boshqarish tizimidan foydalanish korxonada faoliyatining yuqori iqtisodiy natijalariga erishishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Исманов, И. Н., & Хабижонов, С. К. У. (2019). Организация учета инвестиций в Капитальные вложения. Вестник науки и образования, (12-3 (66)).
2. Кудбиев, Д. К., & Турсунова, Д. Д. (2018). ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ. In Бухгалтерский учет: достижения и научные перспективы XXI века (pp. 87-93).
3. Муминова, Э. А., Кундузова, К. И., & Умаралиев, З. Б. (2018). МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ И ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА. In НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС:

СОЦИАЛЬНЫЕ, ТЕХНИЧЕСКИЕ И ОБЩЕСТВЕННЫЕ ФАКТОРЫ (pp. 194-198).

4. Tashpulatov, A. (2020). Modern forms of self-employment under conditions of recession. ISJ Theoretical & Applied Science, 05 (85), 452-455.
5. Tolibjonovich, N. O. (2020). Global Economic Crises: The Global Economic Crisis In The Context Of The Coronavirus Pandemic And Its Elimination In Uzbekistan. Solid State Technology, 63(4), 5131-5145.